

## АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ТА ПОТЕНЦІЙНИХ ШЛЯХІВ ФРАГМЕНТАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

*Мета роботи* полягає у комплексному аналізі просторової нестабільності Російської Федерації як квазіфедеративної держави колоніально-імперського типу та виявленні чинників, що формують потенціал її територіальної фрагментації. Дослідження спрямоване на ідентифікацію ключових історико-імперських, етнополітичних, гео економічних і воєнно-мобілізаційних детермінант дезінтеграційних процесів і формування узагальненої моделі можливих сценаріїв просторової трансформації РФ.

*Методологічну основу* роботи становить міждисциплінарний підхід, що поєднує інструментарій політичної географії, теорії асиметричного федералізму, етнополітичного та гео економічного аналізу в межах постімперських студій. Застосовано метод порівняльно-історичних аналогій для зіставлення сучасної Російської Федерації з попередніми формами російської державності та іншими континентальними імперіями у фазі системної кризи. Використано аналіз етнодемографічних і соціально-економічних показників, а також регіональний контент-аналіз інформаційних просторів із урахуванням обмежень репрезентативності після 2022 року. Для поглибленого аналізу здійснено кейс-аналіз чотирьох регіональних макрозон РФ: Північного Кавказу, Поволжя, Сибіру та Якутії, Далекого Сходу.

*Результати.* У результаті дослідження встановлено, що сучасна Російська Федерація перебуває у фазі стійкої просторової нестабільності, зумовленої сукупною дією імперської інерції, етнорелігійної поліцентричності та глибоких економічних диспропорцій між центром і регіонами. Доведено, що повномасштабна війна проти України виступає системним каталізатором дезінтеграційних процесів, активізуючи латентні етнічні та регіональні ідентичності й підриваючи легітимність федерального центру. Виявлено асиметричний характер прояву просторової нестабільності у різних регіональних макрозонах РФ. Запропонована інтегральна модель фрагментації демонструє мозаїчний характер дезінтеграційних процесів та різну інтенсивність реалізації сценаріїв автономізації, конфедералізації та де-факто суверенізації. Обґрунтовано домінування сценарію де-факто автономій у середньостроковій перспективі.

*Наукова новизна дослідження* полягає у формуванні комплексної моделі просторової нестабільності Російської Федерації, що інтегрує історико-імперські, етнополітичні, гео економічні та воєнно-мобілізаційні чинники в єдину аналітичну рамку. Доведено, що фрагментація РФ має асинхронний і регіонально диференційований характер, зумовлений внутрішніми структурними дисбалансами.

*Практичне значення* результатів дослідження полягає у можливості використання запропонованої моделі для політико-географічного прогнозування трансформаційних процесів у Російській Федерації. Отримані висновки можуть бути застосовані в аналітичній та експертній діяльності, пов'язаній з оцінкою регіональних ризиків, сценаріїв безпеки та наслідків дезінтеграції постімперських держав.

*Ключові слова:* колоніальна імперія; асиметричний федералізм; територіальна фрагментація; етнополітичні чинники; гео економічні диспропорції; регіональні контрасти; Російська Федерація.

## ANALYSIS OF FACTORS AND POTENTIAL PATHWAYS OF FRAGMENTATION OF THE RUSSIAN FEDERATION

*The purpose* of this study is to conduct a comprehensive analysis of the spatial instability of the Russian Federation as a quasi-federal state of a colonial-imperial type and to identify the factors that shape the potential for its territorial fragmentation. The research aims to identify the key historical-imperial, ethnopolitical, geo-economic, and military-mobilization determinants of disintegration processes and to develop a generalized model of possible scenarios for the spatial transformation of the Russian Federation.

*The methodological framework* of the study is based on an interdisciplinary approach that combines the tools of political geography, the theory of asymmetric federalism, ethnopolitical analysis, and geo-economic analysis within the field of post-imperial studies. The method of comparative historical analogies is applied to compare the contemporary Russian Federation with previous forms of Russian statehood and with other continental empires in phases of systemic crisis. The study employs an analysis of ethno-demographic and socio-economic indicators, as well as regional content analysis of information spaces, taking into account limitations of representativeness after 2022. For in-depth analysis, a case study approach is used to examine four regional macrozones of the Russian Federation: the North Caucasus, the Volga region, Siberia and Yakutia, and the Far East.

*Results.* The study demonstrates that the contemporary Russian Federation is in a phase of persistent spatial instability caused by the combined effects of imperial inertia, ethnoreligious polycentricity, and deep economic disparities between the center and the regions. It is substantiated that the full-scale war against Ukraine

acts as a systemic catalyst of disintegration processes, activating latent ethnic and regional identities and undermining the legitimacy of the federal center. An asymmetric pattern of spatial instability across different regional macrozones of the Russian Federation is identified. The proposed integrated fragmentation model reveals the mosaic nature of disintegration processes and varying intensities of the implementation of autonomization, confederalization, and de facto sovereignization scenarios. The dominance of the de facto autonomy scenario in the medium-term perspective is substantiated.

*The scientific novelty* of the study lies in the development of a comprehensive model of spatial instability of the Russian Federation that integrates historical-imperial, ethnopolitical, geo-economic, and military-mobilization factors into a single analytical framework. It is demonstrated that the fragmentation of the Russian Federation is asynchronous and regionally differentiated, being driven by internal structural imbalances.

*The practical significance* of the research results consists in the possibility of applying the proposed model to political-geographical forecasting of transformation processes in the Russian Federation. The findings may be used in analytical and expert activities related to the assessment of regional risks, security scenarios, and the consequences of the disintegration of post-imperial states.

*Keywords:* Colonial empire; asymmetric federalism; territorial fragmentation; ethnopolitical factors; geo-economic disparities; regional contrasts; Russian Federation.

*Вступ.* Проблема просторової нестабільності великих державних утворень належить до кола ключових питань політичної географії, оскільки саме вона визначає потенціал територіальної трансформації, зміну кордонів та конфігурацію міжнародної безпеки. У цьому контексті Російська Федерація, як колоніальна континентальна імперія, посідає особливе місце: маючи найбільшу у світі територію та одну з найскладніших етнополітичних структур, держава демонструє системну нестабільність, що загострилася після початку повномасштабної війни проти України у 2022 році. Як слушно зазначив Г. Кіссінджер, стабільність імперських систем ґрунтується на здатності утримувати контроль над периферією, тоді як втрата керованості простором стає ознакою завершення імперського циклу (Kissinger, 2016). У випадку Росії простежується саме така динаміка.

Водночас Т. Снайдер, аналізуючи простір між імперіями, підкреслює, що регіони, які опинилися у зоні конкуренції великих держав, з часом формують власні ідентичності та виявляють прагнення до політичної суб'єктності (Snyder, 2011). Ця логіка цілком застосовна до багатьох територій сучасної РФ, де етнокультурні та релігійні відмінності не зникли, а були лише приглушені федеральним центром. А подекуди ці розходження й загострилися внаслідок бюджетно-економічних диспропорцій регіонального розвитку.

Збройна агресія Росії проти України з часом суттєво змінила внутрішньополітичну динаміку в РФ, проявивши глибокі суперечності між центром і периферією, особливо після повномасштабного вторгнення. Як показують українські дослідники (Matsiiievskiy, 2019; Лисянський, 2024; Пекар, 2025), війна не лише стала каталізатором зовнішньої ізоляції та економічної кризи, а й активувала прихований потенціал регіонального сепаратизму, що має історичні, етнорелігійні та економічні передумови.

Фрагментація РФ дедалі частіше розглядається як реалістичний, а не маргінальний перспективний сценарій (СЕРА, 2023; Wilson Center, 2022; Atlantic Council, 2024; ДЕколонізація РФ, n.d.). У ряді праць, присвячених етнополітичним конфліктам та постімперським трансформаціям (Cornell, 2001; Hale, 2008), демонструється, що держави зі складною етнічною мозаїкою та асиметричними моделями федералізму вразливі до дезінтеграційних процесів. Росія не є винятком, більш того, її історія свідчить про циклічність імперського розширення та скорочення.

*Актуальність дослідження* визначається тим, що сучасний етап розвитку РФ характеризується паралельним нашаруванням кількох кризових чинників:

- історичної імперської інерції, що має обмежені ресурси для самопідтримки;
- етнорелігійної та культурної поліцентричності, яку Москва практично не здатна інтегрувати, уникаючи силового нав'язування;
- економічних диспропорцій між донорами та депресивними регіонами, що зростають унаслідок міжнародних санкцій;
- воєнних втрат та мобілізації, непропорційно відчутних у регіонах етнічних меншин;
- геополітичної ізоляції, яка погіршує можливості центру утримувати контроль над периферійною територією.

Усі ці чинники формують просторову нестабільність, яка проявляється у непропорційній інтенсивності в різних російських регіонах – від Північного Кавказу до Якутії, від Татарстану до Далекого Сходу.

Стаття має на меті сформулювати і комплексно дослідити детермінанти, що спричиняють просторову нестабільність РФ та проаналізувати потенційні моделі її фрагментації, спираючись на сучасні підходи політичної географії та авторські напрацювання. Відповідно завданнями статті є окреслення теоретичних рамок дослідження та аналіз дезінтеграційних процесів у сучасній Росії як федеративній державі колоніально-імперського спрямування.

Для цього необхідно визначитись з методами дослідження регіональних контрастів РФ, проаналізувати визначальні чинники просторової нестабільності. І як наслідок – сформулювати узагальнюючу модель фрагментації РФ та надати прогностичну оцінку ймовірних сценаріїв.

*Теоретико-методологічні основи.* Аналіз потенційної фрагментації РФ потребує міждисциплінарного підходу, який поєднує політичну географію, етнополітологію, теорію федералізму та постімперські студії.

Згідно з Т. Снайдером, імперії руйнуються тоді, коли центр більше не здатний контролювати периферію. Втрата контрольних механізмів – адміністративних, економічних, військових – стає критичною точкою переходу до фази дезінтеграції (Snyder, 2011). Г. Кіссінджер розглядає імперію як простір насильницького утримання різних народів, який у момент кризи повертається до природного різноманіття регіональних ідентичностей (Kissinger, 2016). Для РФ, як колоніальної імперії, такі підходи особливо релевантні з огляду на багатовікову практику асиміляції та колоніального управління.

Прихильник теорії асиметричного федералізму Д. Трейсман показує, що федерації з різним статусом суб'єктів та нерівними правами регіонів стають вразливими до сепаратизму. У РФ формально рівноправні республіки та області значно відрізняються за повноваженнями й реальним впливом (Treisman, 1997). Федералізм РФ є симулятивним, оскільки насправді Москва зберігає монопольний контроль над фінансами, силовими структурами і ключовими інформаційними потоками.

С. Корнелл, застосовуючи етнополітичний підхід, наголошує, що етнополітичні конфлікти мають структурний характер – вони виникають там, де політичні кордони не збігаються з етнічними (Cornell, 2001). У РФ ця невідповідність є тотальною. Г. Хейл додає, що етнічна ідентичність стає політичною саме в умовах послаблення центру (Hale, 2008).

Використання гео економічного підходу доводить, що економічна самодостатність регіонів-донорів формує передумови для автономістських проєктів (Savva, 2021). Це підтверджується аналізом ситуації Татарстану, Якутії, Ханти-Мансійського автономного округу (ХМАО), Тюменської області тощо.

Варто також зазначити, що міжнародні аналітичні центри (СЕРА, 2023; Wilson Center, 2022) також фіксують появу регіональних рухів нового типу – "децентралізованих мережевих автономностей", що діють у цифровому просторі.

Українські дослідження просторової нестабільності та дезінтеграційних процесів у пострадянських державах також формують варті уваги аналітичні рамки для розуміння сучасних трансформацій Російської Федерації. Ряд українських авторів (Matsiievskiy, 2019; Ткаченко, 2016; Лисянський, 2024) аналізують РФ, як колоніальну структуру, де регіони мають різний рівень включення в політичний та економічний простір. Вони підкреслюють, що війна проти України призвела до:

- прискорення соціально-економічної деградації депресивних територій;
- військової депопуляції етнічних меншин;
- посилення адміністративного насильства з боку центру;
- руйнування "єдиного інформаційного простору".

Зокрема, Ю. Мацієвський розглядає внутрішні конфлікти та регіональні кризи у пострадянському просторі крізь призму гібридності політичних режимів. Він доводить, що поєднання формального федералізму з реальною централізацією влади створює структурну нестійкість держави, оскільки регіони позбавляються легальних каналів представництва власних інтересів. У цьому контексті просторові конфлікти постають не як випадкові відхилення, а як закономірний наслідок імітаційної державності, що особливо актуально для аналізу сучасного стану РФ (Matsiievskiy, 2019).

В. Ткаченко у межах політико-географічного підходу трактує Російську Федерацію як імперську систему зі значною централізацією адміністративного контролю, де штучно

інституціоналізовані наративи централізованої влади переважають над політичними механізмами регіонального самоврядування. Сучасна російська ідентичність як агресивний імперський дискурс сприяє централізації влади та делегітимізації локальних альтернативних ідентичностей (Ткаченко, 2016). Очевидна невідповідність між поліетнічним складом держави та унітарною за змістом моделлю управління, що породжує довготривалі відцентрові тенденції в національних республіках і ресурсних регіонах.

У останніх працях П. Лисянського війна розглядається як інструмент імперського контролю та чинник делегітимізації центру, що створює передумови для формування альтернативних ідентичностей і потенційної політичної дестабілізації периферійних просторів (Лисянський, 2024).

В. Пекар з Києво-Могилянської бізнес-школи, очільник ГО «ДЕколонізація», що активно займається дослідженням і публічним поширенням інформації про чинники та наслідки розпаду Росії, як колоніальної імперії, взагалі переконаний, що цей процес невідворотний. І більше того, вже розпочався, як третя стадія фрагментації імперського простору (першими двома були крах Російської Імперії у 1917 та припинення існування Радянського Союзу в 1991 році). Головними драйверами змін, на його думку, мають стати локальні та регіональні еліти, як старі, сьогодні системно-протидержавні, так і нові, стихійно-опозиційні (Пекар, 2025).

*Методика дослідження та використані дані.* Методика дослідження, як і методологія, побудована на міждисциплінарному підході та поєднанні кількох груп методів. Це дозволяє здійснити різнопланову оцінку багатоаспектності просторової нестабільності РФ. Важливим принципом тут є інтеграція системного політико-географічного аналізу, що враховує як макрорівень (етнополітичні та гео економічні тенденції), так і мікрорівень (динаміка окремих регіонів і локальних кейсів).

У дослідженні використано метод порівняльних історичних аналогій, який дозволяє оцінити:

- схожість між сучасною РФ, Російською Імперією та Радянським Союзом у пізніх фазах їх існування;
- повторюваність імперських циклів (Kissinger, 2016; Snyder, 2011);
- закономірності розпаду континентальних імперій різних епох – Австро-Угорщини, Османської імперії, Югославії.

Застосування цього підходу показує, що для сучасної РФ властивий набір структурних ознак, характерних для імперій у стані кризи: розрив між центром і периферією, наростання проблеми легітимності, мобілізаційний тиск на території корінних етносів, підміна політичної інтеграції силовим примусом.

Тут має стати в нагоді проведення якісного контент-аналізу регіональних інформаційних просторів, зокрема – публічних виступів регіональних лідерів, матеріалів місцевих ЗМІ (до 2022 р., доки вони не були придушені), відкритих Telegram-каналів регіональних активістів, інтернет-спільнот, що виражають локальні ідентичності (бурятські, якутські, татарські, дагестанські тощо). Так можна переконатись, які теми домінують у різних регіонах і як змінюється дискурс. Зокрема, на Північному Кавказі ключовими є питання релігійної автономії, соціальної справедливості, воєнних втрат; у Поволжі – збереження мовної ідентичності та економічна самодостатність; у Сибіру – тема колоніальної експлуатації та ресурсів (це підтверджує висновки Savva, 2021). Для аналізу етнодемографічних даних використано результати дослідження, що включало опитування у 10 етнічних республіках РФ (Hagendoorn et al., 2008); офіційні російські переписи та обмежено доступні регіональні статистичні дані; інформація про мовно-культурну динаміку у регіонах РФ; оцінки демографів щодо мобілізаційних втрат неросійських територій у 2022-2023 рр. Ці дані слугували підґрунтям для оцінки потенціалу етнополітичної мобілізації в РФ.

З метою проведення кейс-аналізу регіонів було відібрано 4 регіональні макрозони, найбільш релевантні для дослідження ризиків фрагментації за різними яскраво вираженими чинниками: Північний Кавказ (найвищий рівень насильницьких конфліктів), Поволжя (сильні національні еліти, економічна база, культурна автономія), Сибір та Якутія (ресурсна база, колоніальна модель розвитку), Далекий Схід (геополітичний вплив Китаю, демографічна деградація). Кожна з регіональних макрозон характеризується специфічним поєднанням історичних, етнорелігійних, економічних і просторових чинників, що визначають різний рівень схильності до дезінтеграційних процесів та формування альтернативних моделей політичної суб'єктності. Проведений відбір не означає, що дія вище названих чинників не поширюється на

інші регіони та інституційні суб'єкти РФ – просто вона наразі найбільш показова у виділених просторових спільнотах.

До макрозони Північного Кавказу входять Республіка Адигея, Карачаєво-Черкеська Республіка, Кабардино-Балкарська Республіка, Республіка Північна Осетія-Аланія, Чеченська Республіка, Республіка Інгушетія, Республіка Дагестан та Ставропольський край. До макрозони Поволжя відносяться Республіка Татарстан, Республіка Башкортостан, Чуваська Республіка, Республіка Марій Ел, Республіка Мордовія, Удмуртська Республіка, Самарська, Ульяновська, Саратовська, Пензенська та Нижньогородська області. Макрозона Сибіру та Якутії включає в себе Республіку Саха (Якутія), Республіку Бурятія, Республіку Тува, Республіку Алтай, Алтайський та Красноярський краї, Кемеровську область (Кузбас), Іркутську, Томську, Новосибірську області. Макрозону Далекого Сходу разом складають Приморський, Хабаровський та Камчатський краї, Амурська, Сахалінська, Магаданська області, Єврейська автономна область та Чукотський автономний округ. У межах даного дослідження макрозони розглядаються як функціонально-просторові утворення, а не як виключно етнічні або адміністративні одиниці.

Для узагальнення результатів побудована аналітична модель у вигляді таблиці. Вона класифікує сценарії фрагментації за чотирма параметрами: форма державного устрою (суверенізація, конфедералізація, автономізація, силовий контроль), ймовірність реалізації, географія процесів, зовнішньополітична зацікавленість міжнародних акторів.

На жаль, щодо інформаційної бази дослідження є об'єктивні обмеження. Частина даних регіональної статистики РФ після 2022 року закрита або фальсифікується. Повноцінний контент-аналіз інформаційних каналів суттєво ускладнений дією російської воєнної цензури, що робить його не репрезентативним. Доступ до польових даних у регіонах РФ відсутній із очевидних причин. Попри це, доступні джерела дозволяють сформуванню науково обґрунтовану модель просторової нестабільності.

*Результати та їх обговорення.* Безперечно, аналіз сучасної ситуації в Російській Федерації, зокрема оцінка ймовірності її територіальної фрагментації, не може бути повним без звернення до історичних прикладів розпаду попередніх форм російської державності. Історія Російської імперії, а згодом Радянського Союзу демонструє, що державні утворення, збудовані на принципах жорсткої централізації, розгалуженої вертикалі влади, національної асиміляції й воєнного розширення, мають схильність до поступового накопичення внутрішніх протиріч, які зрештою можуть призвести до повного або часткового розпаду. Цей процес у випадку Росії має багато спільного із іншими історичними прикладами розпаду імперських утворень, але має і свої особливості.

Початок ХХ століття ознаменувався глибокими кризами, які вразили Російську Імперію ще до Першої світової війни. Нерівномірність соціального розвитку, затьожна криза аграрної реформи, політична невизначеність щодо національного питання, поєднані з репресивною політикою царизму, створили нестійке підґрунтя. Затягування Першої світової війни супроводжувалося загостренням цих суперечностей, а також значними воєнними втратами і деморалізацією населення. У багатьох регіонах – від Кавказу до Балтії, у т. ч. і на території сучасної РФ – уже з початку минулого століття існували інтелектуальні кола, політичні об'єднання, які працювали над формуванням автономістських або незалежницьких платформ. У момент ослаблення центру ці структури активізувались, шукаючи шляхи самовизначення. Подібна логіка прослідковується і у процесі розпаду Радянського Союзу. Хоча питання національного самовизначення в межах СРСР було прописане ще у Конституції 1924 року, де формально кожна республіка мала право на відокремлення. Однак реально відбувалася жорстка централізація, політика русифікації, тотальний контроль через партійні структури. Коли наприкінці 1980-х економічна криза поєдналась із політичною лібералізацією, національні еліти почали активніше використовувати формальні недієздатні за компартійного диктату інституції як базу для артикуляції власної позиції. Як тільки Москва втрачала здатність швидко ухвалювати й виконувати рішення, периферія починала діяти самостійно. І не через зовнішнє втручання, як іноді подають це в російських офіційних інтерпретаціях, а через накопичену політичну суб'єктність і правову архітектуру, яка існувала протягом десятиліть.

Російська Федерація, як спадкоємниця Російської імперії та СРСР, демонструє циклічну закономірність формування та руйнування імперського простору: за стабільності – централізація, під час кризи – фрагментація. Імперський простір РФ є штучним конструктом, утримуваним не інтеграцією, а примусом. Це твердження цілком узгоджується з постімперським підходом Т.

Снайдера, який відзначає, що імперії підтримують свою територіальну цілісність лише за умови монополії на насильство, ресурси та інформацію [Snyder, 2011]. Втрата цих елементів є початком входження у фазу нестабільності. РФ успадкувала від СРСР не механізми інтеграції, а механізми придушення, що повністю відповідає оцінкам західних дослідників [Beissinger, 2022; Treisman, 1997]. Історичний досвід Татарстану, Ічкерії, Башкортостану, Калмикії свідчить, що етнічні республіки прагнули до суверенізації ще в 1990-х роках, після краху Союзу, і лише силовий контроль з боку центру призвів до тимчасового згасання цього руху.

Етнорелігійна структура РФ надзвичайно строката, і ця строкатість має політичний вимір, який Москва не здатна повністю контролювати. У багатьох республіках існують паралельні системи релігійної легітимації влади, які не збігаються з московськими нарративами. Зокрема, на Північному Кавказі, особливо в Чечні, Дагестані та Інгусетії, існують ісламські школи з власними мережами впливу, напівформальні традиційні системи арбітражу, альтернативні канали мобілізації (релігійні громади, тейпи, фамільні мережі). Це узгоджується з результатами досліджень (Hagendoorn et al., 2008), які підкреслюють, що рівень сепаратистських настроїв у регіонах з релігійною автономією значно вищий. Етнорелігійні ідентичності в РФ є політичними за природою, але деполітизованими адміністративно. У разі послаблення центру вони швидко активуються, що видно у спалахах регіоналістських рухів 2022-2023 років (бурятський рух «Свободу Бурятії», якутські ініціативи, тюркські рухи Поволжя тощо).

Економічні диспропорції також можуть мати визначальний вплив на дезінтеграційні процеси. Економічна мапа РФ є однією з найбільш асиметричних серед великих держав світу. Донорські регіони забезпечують основний обсяг ресурсних доходів, однак отримують мінімальні політичні повноваження. Дійсно, економічні відносини між такими регіонами та федеральним центром здебільшого побудовані як експлуатаційні. Так, Якутія дає до 30% алмазного експорту, але має одну з найгірших інфраструктур у РФ. ХМАО та Ямало-Ненецький автономний округ (ЯНАО) – осередки нафтового видобутку, але значну частину доходів поглинає федеральний центр. Досить потужний за російськими мірками Татарстан (при території 0,4%, населенні і ВРП ~2,6% від загальних показників РФ) після 2017 року був фактично позбавлений центральною владою економічного суверенітету. І вже станом на 2023 рік його частка у надходженнях до федерального бюджету становила 4,1%, що свідчить про в півтора рази вище фіскальне навантаження на одного жителя і десятикратне – на одиницю території, ніж у середньому по країні! Слід погодитись, що економічна автономність регіонів-донорів є найсильнішим стимулом до суверенізації (Savva, 2021). Регіони з власними ресурсними циклами мають значно вищу ймовірність політичного відокремлення. Адже змінити прапор – легше, ніж переспрямувати потоки нафти або логістичні маршрути.

Довготривала війна проти України стає дедалі менше консолідуючим фактором, і все більше каталізатором фрагментаційних процесів. Саме війна стала ключовим тригером, який різко посилив просторову нестабільність у РФ. Ця війна стала не лише зовнішнім конфліктом, але й найважливішим внутрішнім стрес-тестом для РФ. Вона оголила вразливість периферії, продемонструвала різну ціну мобілізації та несення воєнного тягара для різних народів країни і фактично продовжила історичний цикл виснаження імперського простору. Це перекликається з аналітичними оцінками, які наголошують, що національні регіони РФ несуть непропорційно високу людську і мобілізаційну ціну (Wilson Center, 2022). Наприклад, у Бурятії, Туві та Дагестані рівень мобілізації у 7-14 разів перевищив московський, втрати на 100 тис. населення є одними з найвищих в РФ у Якутії, а в Інгусетії – один з найбільших рівнів загиблих серед мобілізованих. Башкортостан до кінця 2025 року остаточно закріпив за собою статус регіону з наймасовішими підтвердженими втратами загалом по країні. На другому місці у цьому антирейтингу – Татарстан зі значним відривом від інших регіонів РФ. У Татарстані взагалі фіксується «демографічне ослаблення націй» (Лисянський, 2024). Місцеві волонтери проекту «Чужа війна», що верифікує дані про загиблих, також переконані, що знищення башкирської нації триває. За найскромнішими оцінками експертів масштабного дослідження Радіо Свобода по Поволжю, інтенсивність втрат загалом у національних республіках регіону на чверть вища, ніж у сусідніх областях (Radio Svoboda, 2026).

До того ж примусова мобілізація розбалансувала місцеві громади і виявила різницю у поведінці з мобілізованими з різних регіонів. Надходили численні повідомлення про дискримінацію бурятів, дагестанців, татар та інших етнічних меншин.

Війна проти України змінила й фінансову картину в регіонах. Значна частина бюджетів почала перенаправлятися на підтримку армії, добровольчих підрозділів, компенсацій

мобілізованим. У дотаційних республіках ці виплати стали критично важливими для утримання соціального спокою. Однак у донорських регіонах – навпаки, викликали незадоволення. Для місцевих еліт це виглядає як конфіскація. У відповідь почали зростати ініціативи «локального розвитку» - фінансування тільки своїх освітніх, медичних, культурних проєктів без федеральної участі. Це рух до економічного відокремлення, нехай і в латентній формі.

Важливим фактором у розкладанні державної єдності стала реакція регіонів на санкції. Після 2022 року Росія втратила значну частину доступу до європейських ринків, технологій і фінансових інструментів. Це структурна проблема для десятків регіонів, де економіка залежала від імпорту машин, електроніки, ліків, добрив або експорту сировини через європейські транспортні коридори. Багато місцевих промислових кластерів не змогли ефективно перейти на «паралельний імпорт». У Сибіру, на Північному Кавказі, в Центральному Поволжі виник феномен регіонального безробіття, замаскованого під «переведення працівників на простій». Це призвело до зростання соціальної напруги, зокрема у великих промислових містах. Поступовий перехід економіки на «військові рейки» із потужним держзамовленням не зміг компенсувати втрати там, де немає підприємств, безпосередньо пов'язаних з ВПК (це без врахування пов'язаного корупційного негативу).

В умовах війни влада РФ спробувала мобілізувати населення через символічні консолідаційні практики – на кшталт популяризації православного світосприйняття, відновлення «радянського патріотизму», активного медійного просування теми «одного великого народу». Проте в умовах затяжної малоуспішної війни за межами Російської Федерації ця риторика дедалі гірше працює в регіонах, особливо там, де зберігаються інші релігійні традиції. У Чечні, Дагестані, Бурятії, Калмикії це відображається у зменшенні участі в офіційних заходах, байдужості до загальнонаціональних ініціатив, поширені місцевих церемоній замість загальнодержавних. Нагромаджується інформаційна втома від війни. В умовах державного контролю над медіа, зникнення незалежних видань, блокування соцмереж, обмеження роботи міжнародних месенджерів, населення переходить до горизонтального поширення інформації: через розмови, внутрішні чати, локальні пабліки. У цьому середовищі ростуть не лише чутки, а й нові наративи: «нас віддали», «ми не потрібні Москві», «нас використовують як витратний матеріал». Тоді послаблюються державні інститути довіри – суд, поліція, виборчі комісії, місцеві адміністрації. Розпочинається пошук та становлення альтернатив. У Чечні – це кланові механізми; у Татарстані – громадські ініціативи, пов'язані з національною культурою; в Якутії – неформальні громади й вчительські мережі, які займаються мовним відродженням. Ці структури можуть здаватися малопомітними, але саме вони стають ядром локальної легітимності. Війна не лише виснажує регіони, а й руйнує символічний контракт лояльності, бо периферія «лише платить», а центр «переважно отримує». Цей підхід узгоджується з моделлю, згідно якої криза легітимності центру прискорюється тоді, коли периферія відчуває несправедливий розподіл тягарів (Hale, 2008). У підсумку, війна стала:

- етнополітичним каталізатором – активізувала неросійські ідентичності;
- демографічним каталізатором – привела до суттєвих втрат працездатного населення;
- економічним каталізатором – прискорила вилучення ресурсів з регіонів для фінансування воєнних потреб;
- інституційним каталізатором – посилила вертикаль примусу, що руйнує залишки федералізму.

Таким чином, повномасштабне вторгнення в Україну стало для РФ мультиплікатором усіх попередніх структурних суперечностей, що у наукових моделях описується як комбінований шок системної дезінтеграції (Savva, 2021; СЕРА, 2023).

На основі вище викладеного, аналізу інформаційного контенту, етнодемографічних і економічних показників можна сформулювати комплексну модель просторової нестабільності, яка пояснює й прогнозує трансформаційний потенціал сучасної РФ. Ця принципова узагальнена модель складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків, що відображають ключові причини можливого територіального фрагментування.

Перший блок можна назвати історико-імперським. Сучасна РФ є прямим спадкоємцем імперських моделей управління, що базуються не на інтеграції, а на асиміляції й примусі (Snyder, 2011; Kissinger, 2016). Це системна нездатність створити політичну націю й наднаціональну ідентичність. Цей блок включає три ключові фактори:

- циклічний характер імперських криз – фази територіального розширення змінюються фазами швидкого скорочення;
- історична пам'ять про автономію у ряді регіонів (Татарстані, Башкортостані, Чечні, Якутії, Чукотці);
- постімперський синдром, що супроводжується численними регіональними альтернативними історичними нарративами.

За логікою М. Бессінджера, імперії руйнуються тоді, коли боротьба за ідентичність перетворюється на боротьбу за владу (Beissinger, 2022) – саме ця тенденція чітко відстежується в РФ після 2014 та особливо – після 2022 року.

З огляду на проведений аналіз очевидним є й етнополітичний блок. На рівні етнополітичної структури у РФ спостерігаються такі тенденції:

- нерівномірний розподіл етнічних груп у федеративних суб'єктах;
- збереження поліцентричних релігійних структур, основні центри деяких знаходяться взагалі за межами Російської Федерації;
- активізація мережових національних рухів (бурятських, тюркських, якутських);
- відновлення інтересу до історичних форм самоврядування у багатьох суб'єктах федерації.

«Етнополітичний фундамент» РФ (22 національні республіки, 4 автономні округи, низка регіонів зі змішаною або тюркською ідентичністю), робить цю колоніальну імперію найбільш вразливою серед пострадянських держав до внутрішніх дезінтеграційних процесів [Nagendoorn et al., 2008]. Етнічні та релігійні ідентичності не зникли – вони лише чекали моменту для політичної реактивації, що є надзвичайно важливим у контексті розуміння політико-географічної динаміки.

Також необхідно виділити гео економічний блок. Економічна модель РФ характеризується глибоким регіональним дисбалансом, що виявляється у двох взаємопов'язаних ключових тенденціях:

- ресурсні регіони (Якутія, ХМАО, ЯНАО, Татарстан) забезпечують більшу частину експорту, але отримують мінімальний зворотний потік інвестицій;
- депресивні регіони (Інгушетія, Тува, Калмикія, низка областей Середньої Росії) залежать від субсидій центру та не мають внутрішніх ресурсів для розвитку.

Економічна карта РФ – це карта колоніальних відносин, де ресурси рухаються до центру, а соціальні ризики – до периферії. Саме цей розрив у доступі до ресурсів і можливостей формує основу для територіальної нестабільності. Аналітики «Центру аналізу європейської політики» доходять такого ж висновку, що економічна вертикаль РФ функціонує як система примусового перерозподілу (СЕРА, 2023).

Останнім за генезою, але від того не менш визначальним, більше того, потужним каталітичним, є воєнно-мобілізаційний блок. Після 2022 року регіони компактного проживання етнічних меншин стали основною базою мобілізації. Міжнародні санкції також суттєво вплинули на економіку цих регіонів. За даними Jamestown Foundation, після оголошення часткової мобілізації в 2022 році в Дагестані та інших кавказьких регіонах спалахнули масові протести, що свідчить про взаємозв'язок між мобілізацією, етнічними ідентичностями та відцентровими настроями (Jamestown Foundation, 2025). К. Зіброва у *Ethnologia Polona* також засвідчує, що етнічна ідентичність корінних народів Росії стала ресурсом для анти-воєнної соціальної та політичної активності під час війни. Що підтримує тезу про латентну ідентичність як політичний ресурс, який активується війною (Zibrova, 2024).

Отже, зовнішня агресія РФ перетворилася на інструмент внутрішнього руйнування й так не усіма прийнятним регіональним балансу. У теоретичному контексті це відповідає концепції «військового перевантаження імперій» (Snyder, 2011; Hale, 2008). Чим довше триватиме російська інтервенція в Україну, тим негативніші будуть для центральної влади РФ наслідки, аж до радикальної дезінтеграції країни.

Імперські історико-політичні нарративи, що апелюють до «єдності» та «історичної місії» РФ, дедалі менше виконують інтеграційну функцію та, навпаки, підривають легітимність федерального центру. У неросійськоетнічних і периферійних регіонах вони сприймаються як інструмент колоніального домінування, що сприяє формуванню альтернативних регіональних інтерпретацій історії. Після 2022 року ці нарративи зазнали делегітимації через війну, санкції та втрату символічного авторитету центру, що пояснює високу чутливість до них у всіх чотирьох виділених макрорегіонах.

Інтегральна модель просторової нестабільності РФ

Компонент	Функція в системі	Висока чутливість регіональних макрозон	Поточна тенденція
Імперські наративи	Руйнують легітимність центру	Північний Кавказ, Поволжя, Сибір та Якутія, Далекий Схід	Посилення після 2022 року
Етнорелігійні ідентичності	Стають основою для політичної мобілізації	Північний Кавказ, Поволжя	Реактивація
Економічна асиметрія	Формує мотивацію суверенізації	Сибір та Якутія, Далекий Схід	Розширення
Военно-мобілізаційний	Підриває демографічну та економічну стійкість регіонів	Північний Кавказ, Поволжя, Сибір та Якутія, Далекий Схід	Критичне поглиблення

Складено автором на основі власних узагальнень

Етнічні та релігійні ідентичності в РФ функціонують як латентний політичний ресурс, який активується за умов послаблення державного контролю. Найвищу чутливість до цього чинника демонструють Північний Кавказ і Поволжя, де існують інституціалізовані мовні, культурні та релігійні спільноти. Поточна тенденція полягає не у створенні нових ідентичностей, а в реактивації раніше деполітизованих форм колективної самоідентифікації, що поступово набувають політичного змісту.

Економічна асиметрія між центром і регіонами формує структурну мотивацію до автономізації та суверенізації, особливо у ресурсно самодостатніх, але політично залежних територіях. Сибір та Якутія, а також Далекий Схід характеризуються колоніальною моделлю господарювання, за якої економічні вигоди вилучаються центром, тоді як соціальні та інфраструктурні ризики залишаються на місцях. Умови санкцій і воєнної економіки призводять до подальшого розширення цієї асиметрії, посилюючи відцентрові стимули.

Сам воєнно-мобілізаційний чинник виступає універсальним дестабілізуючим елементом, що охоплює всі зазначені регіональні макрозони РФ. Непропорційна мобілізація та людські втрати у них підривають демографічну стійкість, руйнують локальні економіки та знижують рівень лояльності до центру. Поточна тенденція визначається як критичне поглиблення, оскільки цей чинник одночасно посилює дію всіх інших компонентів просторової нестабільності.

Необхідно враховувати, що усі ці фактори взаємодіють, створюючи множинні осередки потенційної фрагментації РФ. Очевидно, що виділені регіональні макрозони територіально неоднорідні. Це складні просторові комплекси з ядрами потенційної фрагментації та пов'язаною периферією. Яка може зазнавати вирішального впливу у разі дезінтеграційних процесів чи відігравати роль буферної зони в сучасній архітектурі безпеки взаємодії Центру та регіонів (як, наприклад, Ставропольський край на Північному Кавказі – функціонально залежний від динаміки регіональної нестабільності та стратегічно важливий для утримання контролю над усією макрозонаю через свої транзитні та стабілізаційні особливості).

Порівняльний аналіз чотирьох регіональних макрозон Російської Федерації засвідчує, що спільні чинники просторової нестабільності проявляються в них з різною інтенсивністю та функціональним навантаженням. Північний Кавказ вирізняється найвищою концентрацією етнорелігійних ідентичностей та наявністю паралельних інститутів влади, що зумовлює домінування сценарію де-факто автономізації. Поволжя, за умов відносної соціальної стабільності, характеризується наявністю інституціалізованих національних еліт і досвіду договірної федералізації, що формує латентний потенціал суверенізації у разі послаблення федерального центру. Сибір та Якутія демонструють підвищену чутливість до економічної асиметрії та колоніальної моделі господарювання, внаслідок чого домінує прагматична орієнтація на розширення економічної й політичної автономії в конфедеративному форматі. Далекий Схід, своєю чергою, має невисокий рівень етнополітичної мобілізації, але суттєву залежність від адміністративно-силового контролю, що зумовлює нестійкий характер інтеграції та потенціал гео економічної переорієнтації у перспективі.

Таким чином формується багаторівнева конфігурація просторової нестабільності Російської Федерації, в якій виділені макрозони демонструють відмінні, але взаємопов'язані траєкторії фрагментаційних процесів. Існуюча регіональна асиметрія підтверджує, що фрагментація РФ у разі її реалізації матиме мозаїчний, а не уніфікований характер.

Отже, сучасна Російська Федерація функціонує як надбудова над глибоко асиметричним простором. Відкритим залишається питання не в тому, «чи» можливий розпад Росії, а в тому, «як» він може відбуватись, «коли» саме він стане невідворотним і «хто» стане активним суб'єктом у цьому процесі.

Для узагальнення можливих наслідків розроблена аналітична модель фрагментації РФ, яка інтегрує історичні, етнополітичні, економічні й воєнні фактори в єдину класифікацію сценаріїв дезінтеграції РФ.

Таблиця 2

Потенційні моделі фрагментації РФ та зовнішньополітична зацікавленість у їх реалізації

Модель	Ймовірність	Осередки поширення	Найвагоміший зовнішній інтерес
Суверенні держави	Низька	Татарстан, Башкортостан, Чечня, Інгушетія, Якутія, Бурятія, Тува, Калмикія	Велика Британія, Україна, Туреччина
Конфедерація	Середня	Національні республіки, АО, Сибір та Далекій Схід	Китай, ЄС
Де-факто автономії	Висока	Чечня, Татарстан, Бурятія, Якутія	Туреччина, Іран
Силовий контроль	Тимчасова	Донорські регіони, Чечня	Відсутній

Складено на основі даних [Лисянський, 2024; Atlantic Council, 2024]

Перший і найчастіше обговорюваний сценарій – це повна дезінтеграція на суверенні держави, схожа на розпад СРСР. Цей варіант передбачає відділення республік з чітко вираженою національною ідентичністю. Кожна з них має свою культурну традицію, окрему історію державності, власну мову й систему управління. Більшість із них уже функціонували в умовах формальної автономії. Вони зберігають інфраструктуру: парламент, регіональні міністерства, освітню систему з місцевими мовами. У разі системного колапсу федеральної влади – на зразок стрімкої делегітимізації в Москві – саме ці республіки можуть першими проголосити незалежність, опираючись на формулу «самозбереження». Сучасні умови роблять повну суверенізацію малоюмовірною, проте не виключеною. Цьому сприяють зміцнення національних еліт, відродження мовно-культурних практик, підтримка діаспорних мереж у Туреччині, ЄС, Україні. Зовнішньополітичну зацікавленість у суверенних регіонах можна констатувати з боку Великої Британії (підтримка концепцій «побудови безпеки через регіональну рівновагу»), України (як чинника зниження військової загрози), Туреччини (інтерес до тюркських регіонів Поволжя та Кавказу). Проте рівень адміністративного і силового контролю Москви поки що стримує цей сценарій.

Другий можливий варіант – формальна федералізація або конфедералізація. За ним зберігається формальна єдність РФ, але регіони отримують розширені повноваження. Така модель постає, як компроміс між імперським минулим і неминучою політичною диверсифікацією. Основними передумовами є неможливість Москви контролювати регіони в умовах економічної кризи, а також прагнення еліт зберегти вплив і ресурси. На підтримку цього сценарію грає зростаючий інтерес Китаю до стабільних, неконфліктних кордонів та бажання ЄС зменшення ризику ядерної ескалації у випадку краху сучасної моделі державного устрою Росії. Є за такого сценарію і свій суто економічний інтерес у зазначених гравців – доступ на кращих умовах до енергетичних та мінеральних ресурсів і логістичних шляхів. Це відновлення і ефективне використання вже створеної інфраструктури з можливою диверсифікацією для Європейського Союзу з однієї сторони, та з другої – реалізація ініціативи Полярного Шовкового Шляху та «стратегії виходу на північ», викладеної у 2018 році у арктичній політиці КНР.

Сценарій керованої периферизації РФ узгоджується з вище згаданими підходами та модельними розрахунками. Така модель фрагментації теоретично знижує напругу, дозволяє зберегти символічну єдність, однак в умовах сучасної Росії є малоюмовірною. Оскільки потребує

глибокої зміни не лише чинної правової системи, а й політичної культури, що неможливо сформувати в посттоталітарному середовищі миттєво. Федералізація без довіри – це лише перехідний етап до розпаду.

Третій, ключовий сценарій – прихована незалежність при збереженні формального підпорядкування. «Де-факто автономії» – це не про юридичний статус, а про політичну практику самостійності, яка існує навіть у межах формально унітарних систем. Це той варіант, який зараз спостерігається в Чечні: офіційна лояльність до Кремля, але фактичне самоуправління, своя армія, спецслужби, міжнародні стосунки. У цьому випадку центр втрачає контроль над регіоном, але «тимчасово» не намагається його відновити, аби уникнути конфлікту. На цьому шляху знаходяться в першу чергу Татарстан, що має добре розвинуту національну культуру та до 2017 р. мав договір з федеральним центром про економічну автономію. А також Бурятія та Якутія, де мобілізаційна криза лише зміцнила регіональні рухи. Зовнішній інтерес до реалізації такого сценарію проявляють південні сусіди РФ, в першу чергу Туреччина – через тюркомовні регіони країни та Іран, який розглядає Північний Кавказ, як зону свого впливу. Цей сценарій також найбільше узгоджується з емпіричними даними та модельними прогнозами згаданих вище досліджень [Hagendoorn et al., 2008; Savva, 2021].

Як показує російський досвід, таке становище може тривати роками, але рано чи пізно завершиться тим, що формальна приналежність стане фікцією. По-суті, мова йде навіть не про високу ймовірність реалізації такого сценарію, а про його поступовий початок.

І, нарешті, модель силового контролю. Це сценарій «утримання через страх». Силовий контроль – останній етап перед неможливістю контролю взагалі. Це добре відповідає теорії імперського виснаження [Snyder, 2011]. На жаль, окремі елементи застосування цього сценарію центральною владою вже також відслідковуються сьогодні. Це і посилення ролі та контингентів Росгвардії у регіонах-донорах та особливо останнім часом у Чечні [Burych, 2025], і тиск на Татарстан після 2017 р., і системне придушення національних рухів у Дагестані, Башкортостані тощо. Проте в умовах економічного спаду та виснаження військових ресурсів цей сценарій не може бути довготривалим. Його наслідками можуть стати більш радикальні форми фрагментації РФ.

*Висновки.* РФ є політико-географічним спадкоємцем двох завершених імперських проєктів, що визначає її структурну нездатність до побудови ефективної федералізованої державної моделі. Історичні, етнорелігійні, економічні та воєнні чинники формують стійку конфігурацію просторової нестабільності, яка проявляється неоднаково в різних регіонах, але всюди зумовлена внутрішніми дисбалансами. Війна проти України слугує потужним каталізатором фрагментаційних процесів, підсилюючи національні рухи в етнічних регіонах РФ, прискорюючи економічне виснаження більшості з них і руйнуючи залишки федералізму.

Найімовірнішим сценарієм у середньостроковій перспективі є модель «де-факто автономій», яка вже проявилася у Чечні, дедалі більше проявляється у Татарстані, Бурятії та Якутії, і може поширитися на інші регіони. Федеративна/конфедеративна модель є можливим компромісним сценарієм, який відповідає інтересам Китаю і частини європейських країн, але залежить від здатності федерального центру зберегти керованість системою. Сценарій появи на теренах сьогоденної РФ суверенних держав має найнижчу ймовірність, проте високий трансформаційний потенціал для окремих регіонів (тюркські республіки Поволжя, Північний Кавказ, Якутія). Силовий контроль є тимчасовим утримуючим механізмом, який лише відтермінує, але не скасовує фрагментацію. Більше того, такий жорсткий контроль може спровокувати найбільш радикальні її сценарії у найгостріших фазах.

У сукупності всі сценарії відображають постімперську логіку розпаду великих поліетнічних систем, колоніальних імперій, що узгоджується з результатами міжнародних та українських досліджень [Cornell, 2001; Hale, 2008; Savva, 2021; Matsievskiy, 2019]. Глибока асиметрія просторового розвитку швидше за все буде мати своїм наслідком у випадку фрагментації РФ застосування різних сценаріїв у різних регіонах на різних етапах, носитиме різнотривалий мозаїчний, а не однотипний характер. Тож фрагментація РФ – не гіпотетична можливість, а ймовірний трансформаційний сценарій, обумовлений багатofакторною внутрішньою дестабілізацією та прискорений зовнішніми шоками.

*Список використаних джерел.*

Деколонізація РФ. (n.d.). Facebook сторінка. Отримано 10 січня 2026 р. <https://www.facebook.com/decolonization.ru/>  
Кіссінджер Г. Лідерство: шість досліджень світової стратегії. Київ: Наш Формат, 2025. 528с.

- Лисянський, П. Л. (2024). Експансіонізм РФ на тимчасово невідконтрольованих частинах територій Луганської та Донецької областей у 2014–2022 роках. Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право, 4(64), 101–108. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4\(64\).322710](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4(64).322710)
- Пекар В. (2025, 14 червня). Розвалити Росію: Валерій Пекар про кінець імперії та завершення війни [Відео]. YouTube. [https://youtu.be/IrcM8l\\_v9MA](https://youtu.be/IrcM8l_v9MA)
- Радіо Свобода (2026, 11 січня). Регіони Росії Кремлю: «Скільки ще наші чоловіки будуть гинути на чужій війні»? Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/vraty-rehiony-rosiyi-zrostannya-kontraktnyky/33642439.html>
- Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Київ: Човен, 2019. 336 с.
- Ткаченко, В. М. Росія: ідентичність агресора. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 336 с.
- Atlantic Council. (2024). Russia Tomorrow: Five scenarios for Russia's future. Eurasia Center, Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/russia-tomorrow/five-scenarios-for-russias-future/>
- Beissinger, M. R. (2022). The revolutionary city: Urban protest and the collapse of the Soviet Union. Princeton University Press.
- Cornell, S. E. (2001). Small nations and great powers: A study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. Curzon Press.
- Hagendoorn, L., Poppe, E., & Minescu, A. (2008). Support for separatism in ethnic republics of the Russian Federation. Europe-Asia Studies, 60(3), 353–373. <https://doi.org/10.1080/09668130801947960>
- Hale, H. E. (2008). The foundations of ethnic politics: Separatism of states and nations in Eurasia and the world. Cambridge University Press.
- Jamestown Foundation. (2025). Growing rifts between Moscow and Dagestan: mobilization protests and ethnic identity pressures. <https://jamestown.org>
- Matsiievskiy, Y. (2019). Hybrid regimes and internal conflicts in post-Soviet states. Studia Politologica Ucraino-Polona, 9, 27–39.
- Savva, S. (2021). Russia's regions after the constitutional reset: Growing asymmetries and latent centrifugal risks. Eurasia Daily Monitor, 18(112). Jamestown Foundation. <https://jamestown.org/program/russias-regions-after-the-constitutional-reset-growing-asymmetries-and-latent-centrifugal-risks/>
- Wilson Center. (2022). Russia's ethnic republics under pressure. Kennan Institute. <https://www.wilsoncenter.org>
- Zibrova, E. (2024). Indigenous peoples of Russia against the war: Narrative analysis of the stages of ethnic identity as a resource of activism. Ethnologia Polona, 45, 127–147. <https://doi.org/10.23858/ethp.2024.45.3753>

References.

- Atlantic Council. (2024). Russia Tomorrow: Five scenarios for Russia's future. Eurasia Center, Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/russia-tomorrow/five-scenarios-for-russias-future/>
- Beissinger, M. R. (2022). The revolutionary city: Urban protest and the collapse of the Soviet Union. Princeton University Press.
- Cornell, S. E. (2001). Small nations and great powers: A study of ethnopolitical conflict in the Caucasus. Curzon Press.
- Dekolonizatsiia RF. (n.d.). Facebook page. Retrieved January 10, 2026, from <https://www.facebook.com/decolonization.ru/>
- Hagendoorn, L., Poppe, E., & Minescu, A. (2008). Support for separatism in ethnic republics of the Russian Federation. Europe-Asia Studies, 60(3), 353–373. <https://doi.org/10.1080/09668130801947960>
- Hale, H. E. (2008). The foundations of ethnic politics: Separatism of states and nations in Eurasia and the world. Cambridge University Press.
- Jamestown Foundation. (2025). Growing rifts between Moscow and Dagestan: mobilization protests and ethnic identity pressures. <https://jamestown.org>
- Kissinger, H. Leadership: Six studies in world strategy. Kyiv: Nash Format, 2025. 528p.
- Lysianskyi, P. L. (2024). Expansionism of the Russian Federation in the Temporarily Uncontrolled Territories of Luhansk and Donetsk Regions in 2014–2022]. Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo, 4(64), 101–108. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4\(64\).322710](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4(64).322710)
- Matsiievskiy, Y. (2019). Hybrid regimes and internal conflicts in post-Soviet states. Studia Politologica Ucraino-Polona, 9, 27–39.
- Pekar, V. (2025, June 14). To dismantle Russia: Valerii Pekar on the end of the empire and the conclusion of the war [Video]. YouTube. [https://youtu.be/IrcM8l\\_v9MA](https://youtu.be/IrcM8l_v9MA)
- Radio Svoboda. (2026, January 11). Russian regions to the Kremlin: “How much longer will our men die in someone else's war?” Radio Svoboda.
- Savva, S. (2021). Russia's regions after the constitutional reset: Growing asymmetries and latent centrifugal risks. Eurasia Daily Monitor, 18(112). Jamestown Foundation. <https://jamestown.org/program/russias-regions-after-the-constitutional-reset-growing-asymmetries-and-latent-centrifugal-risks/>
- Snyder, T. Road to unfreedom: Russia, Europe, America. Kyiv: Choven, 2019. 336 p.
- Tkachenko, V. M. (2016). Russia: The identity of the aggressor. Kyiv: Akademiia, 2016. 336 p.
- Wilson Center. (2022). Russia's ethnic republics under pressure. Kennan Institute. <https://www.wilsoncenter.org>
- Zibrova, E. (2024). Indigenous peoples of Russia against the war: Narrative analysis of the stages of ethnic identity as a resource of activism. Ethnologia Polona, 45, 127–147. <https://doi.org/10.23858/ethp.2024.45.3753>

Отримано редакцією журналу / Received: 02.02.26

Прорецензовано / Revised: 20.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 27.02.26